

УДК 378.018.8:33-051

DOI: 10.31499/2307-4906.3.2019.190240

СОЦІАЛЬНЕ ЗАМОВЛЕННЯ НА ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Безлюдний Олександр, доктор педагогічних наук, професор, ректор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

0000-0001-5191-4054

E-mail: bezludniy_oi@ukr.net

Кірдан Олександр, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та соціально-поведінкових наук, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

E-mail: kirdan_alex@ukr.net

У статті розглянуто питання модернізації професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти, що детерміновано соціальним замовленням та об'єктивною потребою суспільства у кваліфікованих економічних кадрах, трансформацією соціальних вимог до професії економіста. Виокремлено особливості соціального замовлення на професійну підготовку майбутніх економістів у системі неперервної освіти. Для досягнення мети використано методи аналізу, синтезу, конкретизації, порівняння, узагальнення, класифікації. Простежено взаємозалежність та взаємозумовленість соціальних передумов та розвитку професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти. Запропоновано авторське визначення поняття «культура неперервного навчання».

Ключові слова: соціальне замовлення, майбутні економісти, професійна підготовка майбутніх економістів, система неперервної освіти, економічна професія, освітня програма, спеціалізація, вимоги до професійної підготовки, культура неперервного навчання.

SOCIAL ORDER FOR THE TRAINING OF FUTURE ECONOMISTS IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATION

Bezliudnyi Oleksandr, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

0000-0001-5191-4054

E-mail: bezludniy_oi@ukr.net

Kirdan Oleksandr, PhD in Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Economics and Social-Behavioral Sciences, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

E-mail: kirdan_alex@ukr.net

The article deals with the issues of professional branching of economic education programs (specializations) as a realization of social order of Ukrainian society. The purpose of the article is to highlight the tendencies of the social contract for the vocational training of future economists in the system of continuing education. Achieving the goal of the study made it possible to use general theoretical methods: analysis, synthesis, concretization, comparison, generalization, classification. The paper traces the interdependence of social preconditions and the development of professional economists' future training in the system of continuous education. Moreover, it characterizes the factors that shape the social demand for vocational training of future economists in the continuing education system. The author defines the concept of "culture of lifelong learning". On the basis of generalization of institutions' offers of higher education the list of actual educational programs of economic specialties is formed. There are a number of features and tendencies in the modern professional economic education:

- *expansion of the range of economic educational programs (specializations);*
- *the rapid response of higher education institutions and, consequently, of the educational services market to the provision of opportunities to acquire new specialties of the economic spectrum in formal higher economic education;*
- *expansion of Internet offers of forms of advanced training, internships, economic orientation courses in the areas that are becoming more popular.*

Keywords: *social order, future economists, vocational training of future economists, system of continuous education, economic profession, educational program, specialization, requirements for vocational training, culture of lifelong learning.*

На сучасному етапі розвитку українського суспільства постає необхідність трансформації традиційних та пошуку нових напрямів підготовки майбутніх фахівців. Професійна економічна освіта є важливим складником вітчизняного освітнього простору. Вона надає можливість отримання знань, набуття вмінь та навичок, формування компетентностей, необхідних для здійснення професійної діяльності у фінансовій, банківській, управлінській та ін. сферах. Саме тому питання врахування соціального замовлення на професійну підготовку майбутніх економістів у системі неперервної освіти має бути, на наш погляд, першочерговим серед основних питань діяльності сучасних закладів вищої освіти.

Основні проблеми розвитку вищої професійної освіти стали предметом досліджень В. Андрущенка, О. Антонової, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало та ін. У інтерпретаційних працях з питань професійної підготовки майбутніх економістів науковцями (К. Акуленко, Г. Вархолик, Б. Голоवेशко, Г. Дутка, О. Максимова, Є. Іванченко, Е. Остапенко, Л. Потапкіна, Ю. Ткач, О. Яковенко та ін.) охарактеризовано процес формування готовності майбутнього економіста до професійної діяльності. У процесі аналізу наукових джерел не виявлено праць, у яких було б системно висвітлено соціальні передумови розвитку професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Мета статті – виокремити особливості соціального замовлення на професійну підготовку майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Досягнення мети дослідження уможливило використання загальнотеоретичних методів: аналізу, синтезу, конкретизації, порівняння, узагальнення.

Нова процедура акредитації спонукає викладацький персонал закладів вищої освіти враховувати вимоги стейкхолдерів при проектуванні та періодичному перегляді освітніх програм, удосконаленні їх змісту. Відтак забезпечення належного кадрового навчально-методичного, організаційного, інформаційного та матеріально-технічного

забезпечення є основним напрямом в реалізації стратегії розвитку освітнього процесу закладів вищої освіти, що здійснюють професійну підготовку майбутніх економістів, та сприяє реалізації їх місії – формування суспільства знань.

Ґрунтовні філософсько-педагогічні погляди на формування суспільства знань та потребу перебудови освітнього процесу висвітлено у праці В. Кременя «Світ знання: людина, наука, освіта» [4].

У статті Л. Лук'янова, обґрунтовуючи доцільність неперервної освіти впродовж життя, наголошує на тому, що соціально-економічні трансформації зумовлюють потребу постійного підвищення кваліфікації [5, с. 187–188].

Парадигма неперервної освіти передбачає, що навчання, освіта, набуття нових компетентностей мають стати невід'ємним складником життя людини, незалежно від її віку. Потреба підтримання власної конкурентоспроможності, спонукає членів соціуму до оновлення та доповнення професійних знань та умінь, використання можливостей набуття нових компетентностей, насамперед т.зв. «м'яких навичок» або «соціальних навичок» (soft skills), отримання додаткових кваліфікацій або зміни сфери працевлаштування.

Отже, упродовж останніх років тривають наукові дискусії щодо формування суспільства знань, упровадження парадигми неперервної освіти, розвитку «соціальних навичок». У контексті досліджуваної нами проблеми, викладене вище спонукає до усвідомлення потреби формування нової культури – «культури неперервного навчання», яку ми визначаємо як «усвідомлену неперервну цілеспрямовану освітню діяльність особистості, що включає інтеграцію професійної (формальної) освіти і самоосвітньої діяльності, та забезпечує особистісний і професійний розвиток, сприяє набуттю нових знань, умінь, навичок, компетентностей».

Нині у полі підвищеної уваги науковців (А. Довгань, І. Сасова, І. Осадчий, О. Часнікова та ін.) знаходяться питання не лише шкільної економічної освіти як складника неперервної економічної освіти, а й теоретико-методологічних та практичних засад неперервної освіти особистості. Вітчизняними ученими В. Андрущенко, І. Зязюном, О. Кашубою, Ю. Киричковим, В. Кременем, Н. Ничкало, С. Сисоевою та ін. опубліковано низку праць з цієї проблеми; закладами освіти проведено наукові заходи, наприклад Всеукраїнську науково-практичну конференцію з міжнародною участю «Неперервна освіта в модусах минулого, теперішнього, майбутнього» (Луцьк, 24–26 травня 2018 р.) та ін.

Упродовж ХХІ ст. поступово зміцнювалося розуміння важливості шкільної економічної освіти, професійної економічної діяльності, економічних знань дорослого населення для сталого розвитку українського громадянського суспільства. Цьому сприяло прийняття низки нормативно-правових актів, насамперед Концепції розвитку економічної освіти (2003 р.), уведення дисциплін економічного спрямування у закладах загальної середньої освіти та ін. Водночас саме Концепція розвитку економічної освіти стала першим документом концептуального характеру, спрямованого на врегулювання системи економічної освіти, визначила пріоритети та вектори її розвитку [2].

Концепція визначає заходи, спрямовані на реалізацію завдань розвитку економічної освіти, що розроблені на основі принципів і завдань концепції, серед них у п. 2.1. схарактеризовано ступеневу підготовку фахівців економічного спрямування (виокремлено такі її освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший спеціаліст (2–3 р.),

бакалавр (4 р.), спеціаліст, магістр (1 р. на базі ОКР «бакалавр») та ін. [2].

У контексті нашого дослідження показово, що у Концепції закладено механізм реагування ринку освітніх послуг з підготовки фахівців-економістів на соціальне замовлення українського суспільства. Підтвердженням цього є п. 2.2., у якому йдеться про «оптимізацію структури спеціальностей та спеціалізацій вищої економічної освіти, яка здійснюється згідно з тенденціями розвитку економічної освіти та практики з урахуванням вимог ступеневої підготовки фахівців. Необхідно: інтегрувати в групи близькі за змістом освіти і характером майбутньої роботи спеціальності з урахуванням ступеневості освіти; розробити перелік економічних спеціальностей, максимально наближений до переліку наукових спеціальностей; розвивати спеціалізації як засіб реагування на вимоги практики, віддзеркалення регіональної специфіки та реалізації науково-педагогічного потенціалу вищих навчальних закладів» [2].

Попри цінність Концепції розвитку економічної освіти (2003 р.), нині цей документ є морально застарілим. Сьогодні детермінує напрацювання Концепції розвитку неперервної економічної освіти в Україні, що, з нашого погляду, сприятиме оновленню підходів щодо розвитку формальної, неформальної та інформальної професійної економічної освіти упродовж життя.

Сучасна концепція професійної підготовки майбутнього економіста у системі неперервної освіти в Україні включає такі ланки:

- початкова професійна економічна освіта забезпечується в коледжах, інститутах та ін. закладах вищої освіти (рівень молодшого бакалавра), при цьому простежується тенденція продовження навчання здобувачами вищої освіти за скороченим терміном, оскільки значна частина коледжів є відокремленими структурними підрозділами університетів;
- вища професійна економічна освіта забезпечується в профільних (економічних) та галузевих (непрофільних) закладах вищої освіти (рівень бакалавра, магістра);
- адаптація та становлення професійної діяльності молодого економіста (триває від одного до трьох років);
- післядипломна економічна освіта передбачає підвищення кваліфікації, стажування фахівців-економістів, участь у майстер-класах, тренінгах, короткочасних і довготривалих курсах, навчання в спеціальних закладах підвищення або удосконалення кваліфікації, громадських об'єднаннях та центрах, фірмах; самоосвіта економіста та ін.

Соціальний запит на професійну підготовку майбутніх економістів у системі неперервної освіти базовано на низці факторів. Ми підтримуємо міркування Л. Лук'янової щодо виокремлення чинників, що демонструють роль неперервної освіти в сучасному соціумі. Серед них дослідницею вказано такі: зміни в усіх сферах життя, технологіях (вимагають неперервного навчання персоналу), упровадження нової техніки, виробництво сучасних товарів, кардинальні зміни у виконанні певних видів робіт вимагають відповідної кваліфікації, яка не може бути гарантована базовою вищою освітою [5, с. 188–189].

Соціум формує запити на оновлення багатьох сфер життєдіяльності. Основним із них є цифрова трансформація освіти й економіки. У 2018 р. затверджено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки [3]. Отже,

поява Концепції є закономірною та виправданою. Не ставлячи за мету проаналізувати згаданий документ, лише відзначимо наявність таких завдань як «оновлення державного класифікатора професій, тобто розроблення та затвердження переліку цифрових професій на основі вимог ринку праці, цифрових трендів тощо, з подальшим розробленням відповідної програми їх запровадження у профільних навчальних закладах» [3]. Особливої ваги надано розвитку цифрових навичок та компетенцій, які «є запорукою повноцінного розвитку цифрової економіки. Цифрова грамотність повинна бути однією з головних компетенцій» [3]. Серед основних кроків, передбачених концепцією є «внесення змін до реєстру професій та розроблення програми впровадження цифрових спеціальностей у відповідні учбові програми профільних навчальних закладів. Розроблення проекту акта щодо розвитку цифрових навичок громадян та модернізації систем дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), вищої освіти та освіти дорослих, у тому числі з урахуванням моделей державно-приватного партнерства та створення відповідних стимулів для розвитку неформальної освіти» [3]. Отже, у Концепції міститься положення про поступове розгалуження цифрових професій, впровадження цифрових спеціальностей та ін. Однак перелік цих професій потребує уточнення, з огляду на практичний аспект майбутньої професійної діяльності фахівців-економістів.

Динаміка сучасного постіндустріального розвитку, процеси глобалізації та цифрової трансформації сприяють переосмисленню престижу професій в українському суспільстві. Розвиток професійної економічної освіти, а відтак і збільшення чисельності освітніх програм з підготовки майбутніх економістів, є наслідком реагування закладів вищої освіти на потреби роботодавців та перспективи розвитку економічної галузі.

Нині у колі наукового обговорення залишається актуальною проблема формування готовності майбутніх економістів до виконання своїх професійних функцій у сучасних соціально-економічних умовах. Насамперед, це стосується досягнення програмних результатів навчання, окреслених стандартами вищої освіти економічних спеціальностей першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, в аспекті їхньої готовності до розв'язання складних спеціалізованих задач та практичних проблем в економічній сфері, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, що передбачає застосування теорій та методів економічної науки.

Упродовж останніх десятиліть виразно проглядаються декілька діаметрально протилежних напрямів урахування соціального замовлення на професійну підготовку майбутніх економістів закладами вищої освіти: по-перше, перенасичення ринку праці випускниками економічних спеціальностей; по-друге – збільшення кількості внутрішньогалузевих економічних та міжгалузевих освітніх програм (спеціалізацій). Зважаючи на дискусійність питання професійного розгалуження підготовки фахівців-економістів, вважаємо доцільним визначитися з соціальною детермінованістю та об'єктивністю цього процесу, виокремити його характерні особливості.

Зазначимо, що повний перелік економічних професій міститься у чинному Класифікаторі професій ДК 003:2010, який безпосередньо пов'язаний із системою державних стандартів, у ньому застосовано та визначено поняття «робота», «кваліфікація», «професія», «спеціалізація» [1].

Чинними нормативними документами, зокрема Законом України «Про вищу

освіту» визначено поняття «спеціалізація» [6]. Закон України «Про освіту» розмежовує поняття «освітня кваліфікація» та «професійна кваліфікація» [7].

Сучасну професію економіста пов'язують із плануванням та контролем витрат, аналізом результатів роботи підприємства та ін. Традиційно поняття «економіст» як вид професійної діяльності використовують на позначення різних видів робіт у економічній, управлінській, фінансовій, банківській, маркетинговій та ін. сферах. Згідно із класифікатором професій професіонал економіст (код 2441) – це «аналітик з інвестицій, аналітик з кредитування, економетрист, економіст, економіст з бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності, економіст з договірних та претензійних робіт, економіст з матеріально-технічного забезпечення, економіст з міжнародної торгівлі, економіст з планування, економіст з податків і зборів, економіст з режимів газопостачання, обліку та контролю за витрачанням газу, економіст з фінансової роботи, економіст із ціноутворення, економіст обчислювального (інформаційно-обчислювального) центру, економічний радник, консультант з економічних питань, оглядач з економічних питань, член виконавчого органу акціонерного товариства, член правління акціонерного товариства» [1].

Аналіз інформації офіційних сайтів Державної служби зайнятості, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, каталогів професій (освіта в Україні та ін.) свідчить про те, що нині спектр економічних професій значно розширився: P.O.S. – спеціаліст, product-менеджер, PR-спеціаліст, TL-менеджер, рекламний агент, актуарій, аналітик, антикризовий керівник, аудитор, банкір, бренд-менеджер, брокер, бухгалтер, дилер, економіст, експедитор, інкасатор, касир, комерційний директор, копірайтер, кредитний експерт, кредитний консультант, кризис-менеджер, лобіст (GR-спеціаліст), маклер біржовий, маркетолог, менеджер з PR, менеджер по рекламі, менеджер по роботі з клієнтами, мерчендайзер, операціоніст, підприємець, податковий інспектор, податковий консультант, релайтер, спічрайтер, страховий агент, супервайзер, товарознавець, торговий представник, трейдер, фінансист, фінансовий аналітик, фінансовий директор та ін. Фактично, окрім традиційних професій (економіст, менеджер, бухгалтер та ін.) соціальне замовлення суспільства та розвиток галузей економіки сприяло виокремленню особливостей предмету та компетенцій відповідної професійної діяльності, а відтак визначало професійне спрямування кожного із вищевказаних понять й слугувало для розмежування значень даного термінологічного ряду. Окрім того вказані поняття на позначення відповідних професій мають функціональні розбіжності, окремий предмет професійної діяльності, а відтак і особливості взаємодії з іншими учасниками економічних відносин.

Аналіз ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України надав підстави для висновку, що в освітній діяльності ЗВО нині сформовано розгалужену систему освітніх програм / спеціалізацій економічних спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка майбутніх економістів. На основі аналізу, порівняння, узагальнення змісту освітніх програм Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Тернопільського національного економічного університету, Національного університету біоресурсів та природокористування України та Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця встановлено, що вступникам освітнього ступеня «бакалавр» у 2019 р. запропоновано 54 освітні програми, що свідчить про суттєве урізноманітнення спектру пропозицій професійної підготовки у межах з восьми

економічних спеціальностей. Це, з нашого погляду, сприятиме конструктивним змінам в організації освітнього процесу, адже укладання нового покоління освітніх програм, що базовані на врахуванні потреб та перспектив сучасного соціально-економічного розвитку; особливостей розвитку галузі та регіонального контексту; запитів та потреб стейкхолдерів; місії та стратегії ЗВО; практичної зорієнтованості освітньої програми на здобувача вищої освіти та ін. сприятиме модернізації професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Отже, модернізація професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти детермінована соціальним замовленням та об'єктивною потребою суспільства у кваліфікованих економічних кадрах, які володіють сучасними знаннями й уміннями, навичками та компетенціями. Трансформація соціальних вимог до професії економіста спонукала до пошуків нових напрямів освітньої діяльності з професійної підготовки майбутніх фахівців у сучасному економіко-цифровому просторі, детермінувала внутрішньогалузеву диференціацію освітніх програм. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні модернізації змісту професійної підготовки майбутніх економістів на бакалаврському, магістерському та докторському рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Класифікатор професій ДК 003:2010 від 01.11.2010 р. Дата оновлення: 15.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10> (дата звернення: 20.09.2019).
2. Концепція розвитку економічної освіти в Україні: рішення Колегії Міністерства освіти і науки України № 12/7-4 від 04.12.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v12_7290-03/print (дата звернення: 20.09.2019).
3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-r> (дата звернення: 20.09.2019).
4. Кремень В. Г. Світ знання: людина, наука, освіта. Київ: Знання України. 2016. 87 с.
5. Лук'янова Л. Б. Неперервна освіта впродовж життя: історичний огляд, сучасні реалії. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2015. № 2(15). С. 187–192.
6. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556–VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page> (дата звернення: 20.09.2019).
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145–VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.09.2019).

REFERENCES

1. Klyasyfikator profesii DK 003:2010 vid 01.11.2010 r. Data onovlennia: 15.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10> [in Ukrainian].
2. Kontseptsiia rozvytku ekonomichnoi osvity v Ukraini: rishennia Kolehii Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 12/7–4 vid 04.12.2003 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v12_7290-03/print [in Ukrainian].
3. Kontseptsiia rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 r. № 67-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-r> [in Ukrainian].
4. Kremen V. H. (2016). Svit znannia: liudyna, nauka, osvita. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
5. Lukianova L. B. (2015). Nepererвна osvita vprodovzh zhyttia: istorychnyi ohliad, suchasni realii. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. 2(15), 187–192 [in Ukrainian].
6. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
7. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].